

31 Mart Azərbaycanlıların Soyqırımı Günüdür

İnsan qədim zamanlardan hər şeyin ən dəyərlisinə, fərqlisinə və gözəlinə can atmış, xüsusilə maddi və mənəvi cəhətdən qiymətli olana, müqəddəs bildiyinə özəl yanaşmış, onu toplamış və qorumuşdur. Elə bilirdim, sənət ruhunun formalaşması, nəticə etibarilə muzeylərin əsasının qoyulması da bundan irəli gəlib. Ona görə də, muzeyləri keçmişlə gələcəyin görüş yeri, yaxud, körpüsü adlandırdılar. Təkcə əşyalar, bəlgələri, heykəlləri, tikmə-toxumaları, pul-paraları qorumaq üçün deyil, həm də öyrətmək, məlumatlandırmaq, maarifləndirmək məqsədi daşıyır muzeylər. Orda sərgilənən hər əşya, hər dəlil, sənət nümunəsi xalqı, onun mədəniyyətini, tarixini, yaşam tərzini, hətta taleyini ifadə edir. Azərbaycan xalqının da qədim və müasir mədəniyyətini ifadə edən dünya səviyyəli muzeyləri var. Amma coğrafi qədr anlayışının mövcudluğunu da bildirməliyik. Təəssüf ki, xalqımız hər zaman terrora, soyqırıma məruz qalıb. Dünyada soyqırımı muzeyləri çox deyil. Qərbdə ki, belə muzeylərin əksəriyyəti türk-müsəlman ölkələrindədir, özəlliklə də Türkiyədə və Azərbaycanda. Çünki coğrafiyamız qədrimizdir, qonşularımız isə son dərəcə məkirli...

İllər öncə Quba şəhərindəki Soyqırımı Memorial Kompleksini ziyarət edərkən, bir xanım diqqətimi çəkdi. Dayanmadan şəkil çəkər, suallar verir, dəftərçəsində qeydlər edirdi. Kimliyi ilə maraqlandım, rusiyalı jurnalist olduğunu deyən İrina Vladimirovna xüsusi yanaşması üçün təşəkkür edib, daha dolğun məlumat verməyə çalışdı. Söhbət əsnasında dedi ki, illər əvvəl Ermənistan'da soyqırımı muzeyində olmuş və oradan da böyük reportaj hazırlamışdır. Soruşdum ki, Ermənistan'da muzeydə soyqırımı ifadə edən insan sümükləri və ya bir ədəd də olsa, kütləvi məzarlıq nümayişi olunurmu? Burada gördüyünüz dəlilləri orada da gördünüz mü? Reportaj hazırlayarkən soyqırımı sübut edən insan qalıqlarını, məzarlığı göstərə bildinizmi? Baxın, bu muzeydə heç bir dekorasiyadan, bəzək-düzəkdən istifadə olunmayıb, məzarlıqlar olduğu kimi gün üzünə çıxarılib. 1915-ci ildən indiyədək Ermənistan dövləti türkləri onlar üçün qazdığı birçə kütləvi məzarlığı üzə çıxara bilsə, onlara soyqırımı muzeyini türklər özü tikər. Amma göstərə bilməzlər, çünki yoxdur. Sizdən xahiş edirəm: şahidi olduğunuz ədalətli yanaşın.

Ona məsləhət gördüm ki, Türkiyəyə getsin, İğdır'da Şəhid Türklər Anıt Muzeyini ziyarət etsin. O muzeyin olduğu yer Ermənistan sərhədinə 15 kilometr yaxınlıqdadır. Orada sərgilənən onlarca kütləvi məzarlığa baxın və soyqırımının nə demək olduğunu öyrənin. Şərqi Anadolu bölgəsində daşnakların qətl etdikləri türklərə aid yüzlərlə kütləvi məzarlıq var və onların bir neçəsi həmin muzeydə sərgilənir.

İki yüz ildir ki, eyni taleyi yaşayıyıq, iki yüz ildir ki, ölkəmizin hər yeri açıq səma

altında soyqırımı "muzeyi"dir. Ayağımızı yerə basarkən canımız yanır, hər qarış torpağımızın altında qətl edilmiş yaşlı, uşaq, gənc, qadın sümükləri sızlayır. Bunları bir daha yaşamamaq, tarixin acı dərsləri kimi soyqırımlarımızı muzeylərdə toplayıb, gələcəyə ötürmənin zamanıdır artıq.

1918-ci ildə bolşevik-erməni silahlı dəstələrinin Azərbaycan torpaqlarında həyata keçirdikləri kütləvi qırğınlar nəticəsində həlak olmuş on minlərlə azərbaycanlının xatirəsinə ucaldılan ilk Soyqırımı Memorial Kompleksi Qubada açıldı. Lakin tariximizin son dövrlərində Qarabağda baş verən qanlı hadisələrdə silahsız, köməksiz qalan xalqımız dəfələrlə soyqırımı dəhşətini yaşadı. Xocalı, Ağdaban, Qaradağlı, Meşəli, Malibəyli-Quşçular soyqırımları törədildi, günahsız insanlar amansızlıqla qətlə yetirildi. Bunlar beynəlxalq ittihamiyyətin gözü qarşısında baş versə də, dünyanın xalqımıza qarşı bəsinat gözü bağlandı, bununla da, Ermənistanın dövlət terrorizmi daha geniş vüsət aldı.

Muzey gəl, tarixini öyrən!

Azərbaycan Respublikasının Hərbi Prokurorluğunda fəaliyyət göstərən Memorial Soyqırımı Muzeyi ölkəmizdə bu təyinatlı ikinci muzeydir. Demək olar ki, böyük bir kompleks, hətta araşdırma, elmi mərkəzdir. Təəssüfə qeyd edək ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə aşkarlanan kütləvi məzarlıqlar bundan sonra hələ neçə belə soyqırımı muzeylərinin yaradılacağından xəbər verir. Qısa müddətdə Xocavənddə, Xocalıda, Şuşada və ətraf bölgələrdə 13 məzarlıq qeydə alınıb. Aşkarlanan qalıqların işğalcılara məruz qaldıqları müəyyənlaşıb. Onların, haradasa, 25 il əvvəl öldürülərək, kütləvi şəkildə basdırıldığı məlum olub. Mütəxəssislərin fikrincə, işğaldan azad olunmuş bölgələrimizdə belə kütləvi məzarlıqlar çoxdur.

Keçmişlə gələcəyin görüş yeri

Hərbi Prokurorluğun nəzdində fəaliyyət göstərən Memorial Soyqırımı Muzeyi 24 fevral 2014-cü ildən fəaliyyətdədir. Əgər dünyada ədalət varsa, gəlsinlər, görsünlər, öyrənsinlər, araşdırsınlar. Muzeydə bütün tədqiqatçılara yetəcək qədər material, sənəd, kitab və maddi sübutlar toplanıb.

Prokurorluğun təşəbbüsü ilə yaradılan muzey xalqımızın 200 ilə yaxın bir tarixdə yaşadığı faciələrin əyani şəkildə,

320 kvadratmetr sahəni əhatə edən muzey 4 bölmədən ibarətdir. Hər bölmədə tariximizin qara səhifələri barədə nümayiş olunan maddi və mənəvi sübutlar – divarlardan asılan şəkillər, qana boyanmış hərbi bilet və ya pasport sənədləri bir haraydır, çağırışdır, xalqımıza qarşı qalxan qanlı əllərə üsyandır. Fəxrli dəyə bilir ki, o əllər bu gün "dəmir yumruq" a çevrildi və zərblə düşmənin başına endi. Müzəffər Ali Baş Komandanımızın dediyi kimi, bundan sonra "dəmir yumruq" hər zaman yerində olacaq.

Muzey ekspozisiyası müxtəlif dillərdə təqdim olunur. Faciələr və qətlər ayrı-ayrı bölmələrdə zəngin foto, arxiv sənədləri, statistik məlumat və diaqramlarla verilib. Hər bölmənin qarşısında da məlumat bazası Azərbaycan və ingilis dillərində öz əksini tapıb.

Muzey Tarix, Deportasiya-repressiya, Soyqırımı və Terror bölmələrindən ibarətdir. Girişdə yerləşdirilmiş rəsm əsərləri şiddətli ağırları təcəssüm etdirir və soyqırımı qurbanlarının matəm sükutunu özündə daşıyır. Giriş "Xocalı fəryadı" adlı böyük rəsmlə başlayır. Fəxrli dəyə bilir ki, Xocalı soyqırımının 20-ci ildönümü ilə əlaqədar 2012-ci ilin fevralın 26-da Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında 100

mindən artıq insanın Xətai rayonu ərazisindəki "Ana fəryadı" abidəsinə keçirilmiş yürüşünün iri həcmli fotosəki yerləşdirilib.

Muzey xalqımızın məruz qaldığı soyqırımı hadisələrinin beynəlxalq aləmdə tanılmasında mühüm rol malikdir. Hər şey aşkardır, inkaredilməz fakt və dəlillərdən, mühüm sənədlərdən ibarətdir. Muzeydə toplanmış məxəzlərlə biz cinayət törədənleri ədalət mühakiməsində cavab verməyə məcbur edə bilərik və şübhə yoxdur ki, günün birində bu da baş verəcək. Ermənistan 110 ildir ki, "erməni soyqırımı" deyər fəryad edib, dünyanı bu qondarma iddiaya inandırmaq istəsə də, indiyədək ortaya nə bir maddi sübut, nə elmi araşdırma, arxiv sənədi qoya bilib. Bizim sübutlarımız isə göz önündədir. Nə edək ki, dünya bunları qəbul edəcək qədər obyektiv deyil...

Tarix və Deportasiya-repressiya böl-

torpaqlarından son deportasiyasını əks etdirən fotolar da sərgilənir. 1988-1991-ci illərdə ermənilərin etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində Ermənistan'da 185 azərbaycanlı kəndindən 350 min nəfər azərbaycanlı təcavüzə məruz qalaraq, doğma yurd-yuvalarından qovuldu. 217 nəfər qətlə yetirildi, 1154 nəfər yaralandı, yüzlərlə insana işgəncə verildi.

Muzey işi o qədər mükəmməl şəkildə təşkil olunub ki, hətta ən adi ziyarətçi də bütün bunların nümayişi üçün nə qədər ağır zəhmət sərf olunduğunun fərqi yoxdur.

Soyqırımı və Terror bölmələrində erməni silahlı birləşmələri və Sovet ordusunun Xankəndidə məkt qurulub. Hərbi Prokurorluq tərəfindən aparılmış ibtidai istintaq materiallarına uyğun olaraq, hücum zamanı erməni silahlı birləşmələri və 366-cı alayın bölmələrinin yerləşdiyi ərazilər və xüsusi amansızlıqla qətlə yetirilən dinc əhəlinin meyitlərinin olduğu yerlər də maketdə əks olunub.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, 2005-ci il mayın 5-dən etibarən Respublika Hərbi Prokurorluğu tərəfindən istintaq olunan həmin iş üzrə insanlıq əleyhinə müharibə cinayətləri törətmiş 296 nəfərin təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb olunmalarına dair qərarlar çıxarılaqla, barələrində məhkəmənin qərarı ilə həbs qətimkan

tədbiri seçilib, axtarışları elan edilib.

Bölmələrdə, həmçinin fakt üzrə aparılan cinayət işinin cildləri, hadisə yerinə baxış protokolları, erməni təcavüzkarlarının törətdikləri vəhşilikləri sübut edən əşyalar, ekspert rəyləri, ifadələr, meyitlərin fotosəkilləri və eləcə də Xocalıda, Meşəlidə, Qaradağlıda və digər yaşayış məntəqələrində cinayət izlərini özündə əks etdirən əşyalar yer alıb. 1991-ci ildə Meşəlidə tamamilə qətlə yetirilmiş Novruzovlar ailəsinə məxsus qandonduran fotosəkillər, əşyalar, üst qadın geyimləri və yarımçıq qalmış toxuma da unikal eksponat kimi sərgilənir. Kütləvi qırğın zamanı hadisə yerindən götürülmüş partladıcı qurğular, güllə başlıqları nümunələri də muzeydə nümayiş etdirilib.

Respublika hərbi prokurorunun köməkçisi, prokurorluğun mətbuat xidmətinin rəhbəri, baş ədliyyə müşaviri Fırat Əliyev mənimlə söhbətində bildirdi ki, fəaliyyətə başladığı gündən indiyədək muzeyi 35 mindən çox insan ziyarət edib. Təkcə bu ki 3000 nəfərdən çox ziyarətçi qəbul olunub. Ziyarətçilərə Hərbi Prokurorluğun müvafiq əməkdaşları tərəfindən muzey haqqında məlumat verilir. Muzeyi ziyarət etmək ödənişsizdir.

Bəli, qururverici faktıdır ki, Respublika Hərbi Prokurorluğu böyük əmək sərf edərək, bunu bacarıb və xalqımızın 200 illik faciələrlə dolu soyqırımı tarixini, hərbi cinayətlərin istintaq materiallarını toplayaraq, böyük bir mərkəzdə birləşdirib. Qeyd etdiyimiz kimi, bura təkcə ziyarət etmək üçün deyil, öncə yetişməkdə olan nəslin üzünə bu həqiqətləri dünyaya eşitdirmək və qəbul etməyə öhdəliyi qoyulmalıdır. Artıq əziyyət çəkməyə, arxivlərdə, kitabxanaların oxu zallarında aylarla vaxt itirməyə ehtiyac qalmır, bütün məlumatlar burada ən yüksək səviyyədə nümayiş olunur. Muzey geniş oxucu kütləsi, araşdırmaçılar, tədqiqatçılar üçün zəngin mənbədir. Yeter ki, tariximizi öyrənək təbliğ edək, dünyanı gerçəklərə inandırmağı bacaraq.

Əminə YUSİFQIZI,
Əməkdar jurnalist